

STORMEN KROSSADE MIN DÖRR

Rasha Alqasim kämpar i sina dikter för ensamheten och rätten att forma sitt öde, menar Jonathan Morén i sin recension av den Irakiska poetens debutbok, som översatts till svenska innan den utkommit på arabiska. En intressant debut, menar recensenten, men översättningen brister i respekt för originalet.

Litterär debut kan man begå på många olika sätt. Ett av de mer sällsynta är att debutera i översatt form, innan man har fått sina texter publicerade på originalspråket. Inte desto mindre är det en modell som har blivit vanligare på senare år, kanske i synnerhet när det gäller författare från krigshärjade länder, där den litterära infrastrukturen har rasat samman i takt med all den övriga, eller oppositionella som på grund av censur eller rädsla för repressalier inte kan publicera sig i hemlandet.

Inte minst i Mellanöstern befinner sig en allt större och snabbt växande andel av den litterära offentligheten helt utanför pappersböckernas värld. Det är inte bara på grund av klåfingriga censurmyndigheter som den unga generationen arabiska författare till stor del väljer att publicera sina texter på bloggar, mer och mindre redigerade nättidskrifter och sociala medier, utan helt enkelt för att det är där läsarna finns, det är så man kan nå ut till sin publik. Några författararvoden ser man ändå inte röken av. Om man inte redan är ett stort och etablerat namn, utan just debutant, förväntas man i många fall stå för åtminstone delar av bokproduktionskostnaderna själv; de arabiska förlagen är sällan mer än tryckerier och distributörer. I bästa fall får man kanske tillbaka pengarna man satsat. Om man publicerar sig online redan från början går man åtminstone plus minus noll.

Därför är det också många arabiska författare som har börjat snegla utomlands, åt nordväst närmare bestämt. Att få en bok publicerad i (västerländsk) översättning betyder inte bara att man får ett någorlunda anständigt arvode och att man slipper de eviga problemen med piratutgåvor, utan också – tragiskt nog – att det då blir mycket lättare att övertyga förlagen på hemmaplan om att man är värd att satsa på. Ett exempel är den irakiske novellisten Hassan Blasim, som inte kunde få sina novellsamlingar *Galningen på Frihetens Torg* och *Irakisk Kristus* utgivna på arabiska förrän han hade internationella framgångar och ett par anglofona litterära priser i ryggen.

En annan irakisk författare, som nu alltså debuterar i bokform på svenska, är poeten Rasha Alqasim. Hennes diktsamling *Jag matar kriget med dem jag älskar* utkom nyligen på tidskriften 10TALs förlag, i översättning av Elisabeth Hjorth, Sara Mannheimer och Kholod Saghir. Boken är resultatet av ett samarbete som inleddes 2014 i samband med ett temanummer av tidskriften Kritiker om kvinnliga irakiska poeter, och som sannolikt har underlättats av att Alqasim numera också är bosatt i Sverige. Alla dikter i boken härstammar dock från hennes tid i Irak. Nu kommer också besked om att boken snart kommer att publiceras även på arabiska, då under sin ursprungliga titel *Armi al-'asafir 'ala shajarat al-'a'ila* ("Jag kastar sparvar på familjeträdet"). Om den svenska översättningen har fungerat som draghjälp för att få texterna utgivna på originalspråket vet jag inte, men det är långt ifrån osannolikt.

På samma sätt som krig har förmågan att ta fram både det bästa och det sämsta hos människor kan de också ta fram det bästa och sämsta hos författare. Det libanesiska inbördeskriget, till exempel, födde fram några av den moderna arabiska litteraturens förnämsta verk hos författare som Elias Khoury, Hoda Barakat, Salim Barakat och Rabee Jaber. Men omvälvande upplevelser är ingen garanti för omvälvande litteratur. Frejdiga arabiska krigsskildringar, smetiga av hjältedyrkan och martyrkult, är inte direkt någon bristvara; de har i sina värsta stunder ungefär samma verkshöjd som en hejklacksramsa, och *mutatis mutandis* ungefär samma budskap.

Rasha Alqasim är född i Samarra strax norr om Bagdad 1989, det vill säga ett år efter att det åtta år långa kriget mot Iran tog slut, och ett år före den ödesdigra invasionen av Kuwait, som ledde till det första Gulfkriget. Hela hennes barndom ägde rum i ett land som långsamt höll på att strypas av FN-sanktionerna, och hon var 14 år gammal när det andra Gulfkriget bröt ut 2003. Men hennes texter håller en mycket tydlig och avsiktlig distans till kriget som belägrar henne. Det är inte hennes värld, även om det är en värld hon tvingas bo i; det är andra (männen) som ansvarar för det, sysselsätter sig med det och ibland nästan gottar sig i det: "Min far gifte sig i hemlighet med politiken/ Hans enda umgänge var TV:n", och "Min far följde krigets nyheter med en obegriplig nyfikenhet" heter det i dikten "Vinter året om". (Men så står det inte riktigt i det arabiska originalet: där följer han nyheterna *bi-sa'ada la afhamu-ha*, d.v.s. "med en glädje jag inte begrep".) Kriget är alltså inte ämnet för de här dikterna, det är bara en underförstådd

förutsättning, en bordunton som ligger under alltsammans, dov och malande, ständigt närvarande men ofta ganska undanskymd. Jag kan inte låta bli att tycka att den arabiska originaltiteln fångar innehållet bättre än den svenska. Det är nämligen i hög grad just familjeträdet som texterna kretsar kring.

För många år sedan befann jag mig på ett egyptiskt hustak i sällskap med en grupp blivande svenska översättarkollegor. Bäst som vi stod där och tittade ut över folkmyllret, bullret och trängseln var det någon i sällskapet som väckte frågan: hur många av alla de här människorna vi ser runt omkring oss nu är det som har upplevt en hel dags sammanhängande tystnad, stillhet och avskildhet så mycket som en enda gång i sitt liv? Det var en hisnande och skrämmande tanke för någon som varit van att tänka på den svenska nationalparkstystnaden, just avstånden och glesheten och ensamvaron, som själva förutsättningen för kreativt skapande. Men introverta författartyper finns det rimligtvis lika gott om i Egypten eller Irak som i Västerbottens inland, de har det bara betydligt svårare att få vara i fred. Och det är snarast vid den frontlinjen som Rasha Alqasims krig utspelar sig: hon slåss för ensamheten, för ett eget fredat utrymme, och det är sina närmaste hon tvingas föra krig mot. Vapnen är dagdrömmar, flyktplaner, tankspriddhet, skrivande, stängda dörrar.

En av dikterna heter i svensk översättning "Besatt av familjen". Även om den egentligen handlar om något annat, nämligen de övergivna husens saknad efter sina utflyttade invånare, är titeln en bra karakteristik av bokens diktarjag. Och ingen kan klandra henne för att vara besatt av familjen, när hennes familj på alla sätt visar sig vara besatt av henne: besatt av att hon skall vara presentabel och respektabel, besatt av att få henne anständigt bortgift innan hon blir för gammal, besatt av hennes utseende och hennes yrkesbana, av roller hon vägrar finna sig i och spel hon vägrar spela:

**Tvånget att besvara människors älskvärdhet trots
avskyn jag känner för dem**

Plikten att konversera

Hyckleriet att låtsas förtjust i saker jag inte tål

Kravet att tåga ihjäl det som bör men inte får sägas

Det är lite riskabelt att tala om "arabisk poesi" som något enhetligt som går att klumpa ihop under en samlingsrubrik; en sådan grov indelning döljer mer än den klargör. Det är en avgrund i mentalitet bara mellan Kairo och Bagdad, och Rasha Alqasims dikter är i ytterligt hög grad just irakiska. Vad som brukar avses med det förklarar en annan ung irakisk poet, Mariam Alatar, i en essä i Kritiker: "Den irakiska dikten är blek och allvarlig som de ansikten den möter på gatan. Den visar inget leende. Alltid klagan. Den letar efter det som saknas. Sorgen är pågående och hoppet är en bristvara. Den irakiska poeten är förälskad i sorgen". (Somliga vill göra gällande att detta kommer sig av det starka shiamuslimska

inflytandet i Irak, och den sorg- och martyrkult som odlas inom shiitisk islam. Det kan ligga något i det, men det är knappast hela sanningen.) När Alqasim skriver dikter som heter "Jag vet för mycket om sorgen" och "Sorgens avtryck", när hon skriver om instängdhet, tårar, drunknade och kvävning (vilket hon ganska ofta gör), inventerar sönderfallande hem och besjunger övergivna dörrars gnissel, fogar hon in sig i en lång irakisk tradition, med ekon inte minst av tidiga modernister som Nazik al-Malaika och Badr Shakir al-Sayyab. Samtidigt är hennes författargeneration på ett helt annat sätt än föregångarna utpräglade individualister. Sorgen är inte längre allmän och ställföreträdande, poetens röst är bara hennes egen. "Till och med kriget är likgiltigt för mig/ Jag har ingenting till övers för någon annan än för mig själv" skriver Alqasim, och den isoleringen gör knappast förtvivlan mindre och lättare att bära. Hennes flykt och flytt till Sverige framstår som en mycket logisk konsekvens av de stämningar och miljöer som dikterna skildrar:

**Hur kan jag frigöra mig från familjens band
denna lösa knut
av föraktfulla blickar
Hur kan jag göra mig fri
från dem som känner mig bäst?**

Efter att ha läst igenom boken ett första varv på svenska läser jag den en gång till parallellt med det arabiska originalmanuset, och mitt exemplar av boken fylls nu undan för undan med upprörda frågetecken och utropstecken på var och varannan sida. Det är inte många oavsiktliga fel i översättningen (även om "övergivna hus" på ett ställe har blivit till "överbefolkade hus", och *a'ba' shatta*, "olika bördor", har översatts som om det stod *a'ba' shita'*, "vinterbördor" – en vacker svensk nyskapelse, förvisso, men utan motsvarighet i originalet); däremot finns det mängder av vad jag uppfattar som avsiktliga ändringar och ingrepp. Rader, ibland halva och hela strofer, från originalet har utelämnats. Omformuleringarna är ofta både drastiska och i mina ögon helt omotiverade. "Jag kan inte bete mig på det sätt som krävs av en kvinna" står det i översättningen. I originalet lyder samma rad: "Jag är inte bra på att lyssna på kvinnors pladder". Översättningen säger "Men stormen blåste" när originalet lyder "Men stormen krossade min dörr". Till och med bokens titel är en märklig förvrängning av originalet: i ursprungstexten "matar" hon inte alls kriget med dem hon älskar. Verbet som används är *aththatha*, som snarast betyder "inreder", och det är samma verb som på följande rad i dikten helt korrekt översatts med "möblerar om" – ett av många exempel i boken på en avsiktlig parallellism som går förlorad i översättningen. Strofer plockas isär och sätts ihop på nya sätt, trots att Alqasims egen indelning tycks vara mycket medvetet gjord, och inte så sällan fördunklas eller försvinner orsakssambandet mellan raderna. (Lite synd är också att den lilla fina dikten "Min far drunknade" har utgått, men för den intresserade finns den i svensk översättning i Kritikerns irakiska temanummer.)

Jag blir ganska nyfiken på hur översättningsprocessen har gått till. Elisabeth Hjorth och Sara Mannheimer är själva författare (och sådant kan vara farligt i översättningssammanhang; författare tenderar att ha alldeles för bra självkänsla), men ingen av dem behärskar arabiska. Kholod Saghir är den av översättarna som kan läsa originalspråket, och vid det här laget kan ju också Alqasim själv en del svenska. Såvitt jag förstår har översättningsarbetet åtminstone delvis skett i nära samarbete med författaren, men det är omöjligt att gissa vilka av ändringarna och omformuleringarna som Alqasim är införstådd med (och belåten med). Ett litet översättarnas efterord om hur den svenska texten har vuxit fram hade varit välkommet. Framför allt kan jag inte låta bli att undra om översättarna hade hanterat dikter av ... låt oss säga en väletablerad engelskspråkig poet med samma grad av självsvåld.

Jag matar kriget med dem jag älskar är som helhet en tematiskt sammanhållen och välkomponerad samling. Allt är inte lysande, det väntar man sig knappast heller av en debutant, men det är absolut tillräckligt intressant för att motivera utgivningen. Det skall bli spännande att se vad de senaste tre årens vistelse i en helt annan miljö har inneburit för Alqasims skrivande, vart hennes formspråk och tematik har tagit vägen, och om stämningläget har förblivit lika – ja, låt oss kalla det irakiskt. Jag hoppas att de svenska förlagen kommer att ge henne fler chanser, men jag hoppas också innerligt att framtida översättningar kommer att visa större respekt för hennes originaltexter. De är nämligen så pass starka i sig själva, och så medvetet gestaltade och utformade, att man inte behöver göra några ingrepp i dem.

Lyrik

Rasha Alqasim

Jag matar kriget med dem jag älskar

Övers. Elisabeth Hjorth, Sara Mannheimer och Kholod Saghir

10TAL Bok

Författarfoto: Sannah Kvist